

УДК 338(477)

В. М. Порохнядоктор економічних наук, професор
Класичний приватний університет**ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ
НА МАКРОЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

У статті обґрунтовано, яким повинен бути інтелектуальний (організаційний, споживчий, людський) капітал економіки в кожен період часу, щоб, урахувавши відповідні зміни споживчого капіталу, забезпечити вихід з кризи або максимальні темпи економічного розвитку, які визначено відповідною стратегією.

Ключові слова: криза економіки, макроекономіка, інтелектуальний капітал, аналіз, загрози, обмеження.

I. Вступ

Кризові явища, як правило, пов'язують із певними макроекономічними показниками економіки держави (рис. 1), її макроекономічною моделлю, які визначають етапи її розвитку [1]. Безліч кризових проблем мають зв'язок, наприклад, з малопривабливим інвестиційним кліматом, постійним очікуванням фінансової допомоги, відсутністю державних інвестицій, наявністю інституційних збитковостей, політичною складовою впливу на державні фінанси з боку олігархії (тіньової економіки), міжнародного валютного фонду. В економіці наразі спостерігають підвищення відсоткових ставок, що є фактором збільшення кількості боргових проблем, погіршення ліквідності банківської системи й високих темпів падіння національної валюти. Також проблемою є критичний стан кредитування галузей економіки через відсутність резервів у Національного банку, який міг би надати комерційним банкам мільярди доларів США під річну ставку рефінансування. Важливим для розвитку економіки є зменшення подат-

кового тягаря на несировинний сектор економіки, зменшення податкового навантаження. Економічна криза має безпосереднє відношення до інструментів монетарної політики регулювання пропозиції грошей, зниження облікової ставки, відсутності програм у пріоритетах внутрішнього ринку (політика преференцій українським виробникам), до спаду інвестицій в основний капітал і збільшення витрат на військовий захист території держави, а також відсутності Національного фонду запобігання криз і розвитку.

Отже, як результат, маємо низьку ліквідність інноваційного потенціалу, невирішеність гнучкої ставки оподаткування або адміністрування податку, корупцію й тіньову економіку та безліч інших, пов'язаних із цим незатребуваних механізмів або непрофесійних методів регулювання економіки.

Тому виникає питання, чому серед макроекономічних індикаторів не зважають на головний фактор економічних процесів – людину та її людський капітал як складову інтелектуального капіталу економіки держави.

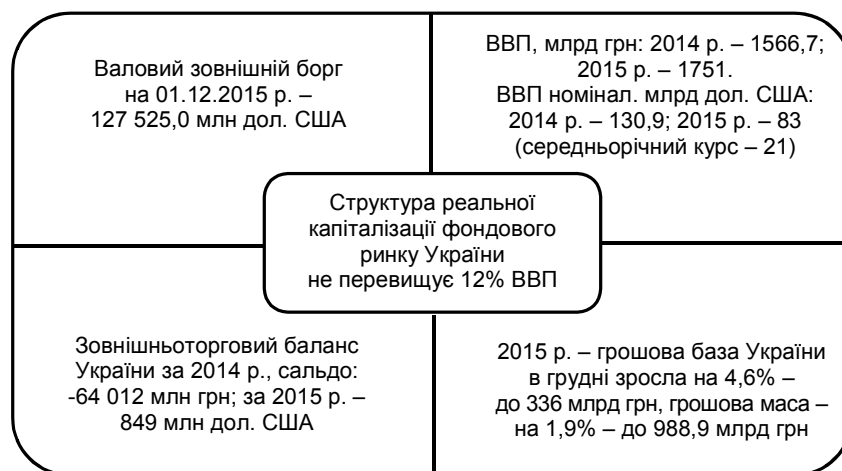

Рис. 1. Економічне становище України

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити інтелектуальний (організаційний, споживчий, людський) капітал економіки в кожен період часу, щоб, урахувавши відповідні зміни споживчого капіталу, забезпечити вихід з кризи або максимальні темпи економічного розвитку, визначені відповідною стратегією.

Якщо вимірювання людського капіталу на макроекономічному рівні базується на

принципах функціонування ринкової економіки, де ціна на продукцію галузі, а отже, й отримана додана вартість визначаються відповідним попиту і пропозицією, то в цьому випадку людський капітал є ресурсом, ціна на який формується на ринку праці згідно з його нормою віддачі.

III. Результати

Розглянемо деякі показники економічного стану України протягом двох років (табл. 1).

Таблиця 1

Економічний стан України (2013–2015 рр.)

Показники, млн грн	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Оплата праці найманих працівників	763 187	611 656	778 674
Податки на виробництво та імпорту	215 826	569 972	324 272
Субсидії на виробництво	-25 996	257 426	–
Валовий прибуток, змішаний дохід	569 640	647 787	876 512
Валовий внутрішній продукт	1 522 657	1 549 164	1 979 458
Експорт	653 180	770 121	1 044 541
Імпорт	778 143	834 133	1 084 016
Випуск продукції	3 834 836	3 374 655	–
Кінцеве споживання	1 350 220	1 409 772	1 715 636
Доходи власників позикового капіталу	569 640	721 029	–
Грошова маса	905 900	953 846	988 900
Ціна грошей	7%	14%	16,4%
Індекс споживчих цін	100,5	124,9	143,3

Визначимо середній рівень організаційного капіталу по всіх галузях економіки країни протягом 2013–2015 рр.

2013 р.:

$$T\uparrow OK = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i \times OK_i)}{\sum_{i=1}^n X_i} = 0,397,$$

де X_i – рівноважний випуск продукції i -ї галузі; $OK_i = v_i$ – доля доданої вартості; n – кількість галузей економіки.

2014 р.:

$$T\uparrow OK = 0,46;$$

2015 р.:

$$T\uparrow OK = 1979458/3547345 = 0,55.$$

При визначенні обсягу людського капіталу галузі будемо виходити з передумови, що його ціна дорівнює середньозваженій ціні капіталу в економіці, тобто (2013 р.):

$$\bar{C}_i = \frac{R_i + P_i}{PK_i + BK_i} \times 100\% = 0,095,$$

де PK_i – обсяг позикового капіталу, що використовується i -ю галуззю; BK_i – обсяг власного капіталу, що використовується i -ю галуззю; R_i – доходи власників позикового капіталу протягом звітного періоду; W_i – доходи за працю найманих робітників протягом звітного періоду часу (доходи власників людського капіталу); P_i – прибуток під-

приємницького сектора (доходи власників капіталу) протягом звітного періоду часу.

Тоді обсяг людського капіталу:

$$LK_i = \frac{W_i}{C_i} \times 100\% =$$

$$= 763187/0,0953278 = 8\,005\,922,721 \text{ млн грн.}$$

Знайдемо темпи приросту ЛК при ВВП 1 522 657 млн грн (2014 р.):

$$T\uparrow LK = 0,19;$$

$$\bar{C}_i = \frac{R_i + P_i}{PK_i + BK_i} \times 100\% = 0,117;$$

$$LK_i = \frac{W_i}{C_i} \times 100\% = 6\,752\,325,976 \text{ млн грн при}$$

ВВП 1 549 164 млн грн.

Тоді (2015 р.):

$$T\uparrow LK = \text{ВВП}/LK = 0,22;$$

$$\bar{C}_i = \frac{R_i + P_i}{PK_i + BK_i} \times 100\% = (876512 +$$

$$+250000)/(7300000 + 262917) = 0,15;$$

$$LK_i = \frac{W_i}{C_i} \times 100\% = 778674/0,15 =$$

$$= 5\,191\,160 \text{ млн грн;}$$

ВВП 1 979 458 млн грн.

Тоді:

$$T\uparrow LK = \text{ВВП}/LK = 0,38.$$

Відповідно, знаходимо споживчий капітал і темпи його приросту:

$$SK \uparrow SK = (D \cdot N / P) / C,$$

де D – грошова маса, N – ціна грошей, P – індекс споживчих цін, C – кінцеве споживання.

2013 р.:

$$T \uparrow SK = 0,527;$$

2014 р.:

$$T \uparrow SK = 0,438;$$

2015 р.:

$$T \uparrow SK = 0,22.$$

Сукупний інтелектуальний капітал економіки та темпи його приросту:

2013 р.:

$$T \uparrow IK = T \uparrow ЛК \times T \uparrow ОК \times T \uparrow SK = 0,19 \times 0,397 \times 0,53 = 0,039;$$

2014 р.:

$$T \uparrow IK = T \uparrow ЛК \times T \uparrow ОК \times T \uparrow SK = 0,22 \times 0,46 \times 0,438 = 0,044;$$

2015 р.:

$$T \uparrow IK = T \uparrow ЛК \times T \uparrow ОК \times T \uparrow SK = 0,55 \times 0,38 \times 0,22 = 0,046.$$

Для визначення впливу факторів макроекономіки на реальний її хід використаємо факторний аналіз темпів приросту інтелектуального капіталу на основі отриманих даних. Факторна модель та її аналіз:

$$T \uparrow IK = ВВП \times \frac{R_i + P_i}{ПК_i + BK_i} \cdot \frac{\sum_{i=1}^n (X_i \times OK_i)}{\sum_{i=1}^n X_i} \times (D \cdot N / P) / C \times (E / M),$$

де E – експорт; M – імпорт.

$T \uparrow IK_{13} = 0,039$; $T \uparrow IK_{ВВП} = 0,039$; $\Delta T \uparrow IK_{ВВП} = 0,0007$;
 $T \uparrow IK_{ц} = 0,05$; $\Delta T \uparrow IK_{ц} = 0,0115$; $T \uparrow IK_w = 0,049$;
 $\Delta T \uparrow IK_w = -0,002$; $T \uparrow IK_{ок} = 0,057$; $\Delta T \uparrow IK_{ок} = 0,007$;
 $T \uparrow IK_d = 0,059$; $\Delta T \uparrow IK_d = 0,003$; $T \uparrow IK_n = 0,056$;
 $\Delta T \uparrow IK_n = -0,0036$; $T \uparrow IK_s = 0,045$; $\Delta T \uparrow IK_s = -0,011$;
 $T \uparrow IK_c = 0,043$; $\Delta T \uparrow IK_c = -0,002$; $T \uparrow IK_e = 0,048$;
 $\Delta T \uparrow IK_e = 0,0055$; $T \uparrow IK_{14} = 0,047$; $\Delta T \uparrow IK_m = -0,0016$;
 $\Delta T \uparrow IK = 0,0079$.

Зростання ВВП на 4% позитивно впливає на темпи зростання інтелектуального капі-

талу, але цього недостатньо для виходу з економічної кризи.

Ціна економіки в 5% насамперед залежить від співвідношення власного й запозиченого капіталу та їх віддачі, тому його зростання, незважаючи на значний державний борг, є головним фактором управління економікою України.

Зниження впливу заробітної плати на інтелектуальний капітал свідчить про те, що ВВП має занижений темп зростання щодо заробітної плати – єдиним виходом є збільшення рівноважного випуску та прибутку підприємницького сектора.

Зростання та вплив організаційного капіталу мізерний та пов'язаний з низькою віддачею власного капіталу економіки, яка генерується економічною доданою вартістю галузей (наприклад, 2013 р.).

Збільшення грошової маси залежить від балансу попиту на товари й послуги та можливостей споживання. На жаль, цей негативний процес із споживанням призводить до збільшення інфляції та знецінювання грошей і збільшення індексу споживчих цін. Поки що триває пошук цієї рівноваги, що підтверджує від'ємний вплив зростання N і S на темпи зростання інтелектуального капіталу.

Негативно впливає на темпи зростання інтелектуального капіталу перевищення імпорту над експортом, у результаті чого обслуговування платіжного балансу потребує відшкодування дефіциту коштів.

Загальний результат зміни темпів зростання інтелектуального капіталу підтверджує повільне й незначне збільшення інтелектуального капіталу економіки держави. Звісно, інститути економіки, щоб вийти із кризового стану, повинні врегулювати економічні процеси з використанням оптимального набору макроекономічних чинників: ціна грошей (ставка), ціна економіки через вкладення в інновації організаційного капіталу додаткових коштів, збільшення заробітної плати для вирівнювання споживання товарів і послуг, збільшення прибутку підприємницького сектора через інституціональні та інституційні дії. Для того, щоб визначити вплив складових інтелектуального капіталу на темпи його приросту, виконаємо аналіз, використовуючи дані табл. 2.

Таблиця 2

Зведені дані темпів приросту капіталу

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.
$T \uparrow ОК$	0,397	0,46	0,55
$T \uparrow SK$	0,527	0,438	0,22
$T \uparrow ЛК$	0,19	0,22	0,38
Темпи приросту ІК	0,04	0,044	0,046

$$\Delta T \uparrow IK = T \uparrow IK_1 - T \uparrow IK_0 = 0,046 - 0,04 = +0,006 = 0,6\%.$$

Певний вплив на темпи приросту інтелектуального капіталу чинять організаційний (утворює додану вартість галузей) та людський (який визначається ціною економіки та її вмінням генерувати ВВП) капітали (0,8% і 0,6% відповідно), а також незначно споживчий (формує баланс попиту й споживання) капітал – 0,1%.

Розглядаючи вплив інтелектуального капіталу на економіку, ми можемо спрогнозувати, як впливають ці процеси на макроекономічні показники держави. Очевидно, що, крім інтелектуального капіталу держави, на процеси нарощування валового внутрішнього продукту впливають і інші показники управління економікою країни. Але нарощування ВВП держави насамперед залежить від інтелектуального капіталу та рівноважного випуску продукції галузей економіки.

Таким чином, коефіцієнт економічного стану держави, що відображає долю приросту витрат секторів економіки на приріст ВВП, є однією з характерних ознак оздоровлення економіки:

$$Ka = \frac{\Delta \text{ВВП}, \%}{\Delta X}$$

Відповідно, інтелектуальний леверидж держави відображає відношення темпів приросту інтелектуального капіталу до темпів приросту ВВП і характеризує оптимальність (долю приросту ВВП на приріст витрат інтелектуального капіталу) використання

ВВП та інтелектуального капіталу в стратегічних прийнятих рішеннях щодо управління економікою держави та їх вплив на її результативність:

$$LIL = \frac{\Delta IK, \%}{\Delta \text{ВВП}, \%}$$

Залежності чинять позитивний та негативний вплив на економічні процеси при від'ємних значеннях факторів і значеннях факторів більше нуля. Для показника Ka у від'ємній площині факторів ідеться про те, що при його збільшенні приріст витрат секторів економіки стрімко зменшується й майже не впливає на приріст ВВП. Настає спад економіки. Показник LIL визначає, наскільки загрозливі процеси цього спаду. У від'ємній площині показників залежності зменшення LIL підтверджує, що доля приросту ВВП на приріст витрат інтелектуального капіталу зменшується й перебуває в критичному стані, після якого настають невідворотні наслідки в економіці. Збільшення LIL у контексті позитивних значень свідчить про різноманітні сценарії розвитку економіки. В нашому випадку, виходячи з побудованого на рис. 1 графіка за даними табл. 3, є ймовірність, що становище економіки буде загрозливим, про що свідчать коефіцієнт економічного стану держави Ka та інтелектуальний леверидж держави LIL .

Таблиця 3

Становище економіки держави протягом 2012–2015 рр.

Роки	$\Delta X, \%$	Ka	$\Delta IK, \%$	$\Delta \text{ВВП}, \%$	LIL
2012	0,2	0,14	1,02	0,028	35,46
2013	-0,1	4,53	-0,36	-0,45	0,798
2014	-0,2	-0,145	0,10	-0,12	-5,86
2015	0,09	3,12	0,045	0,28	0,16

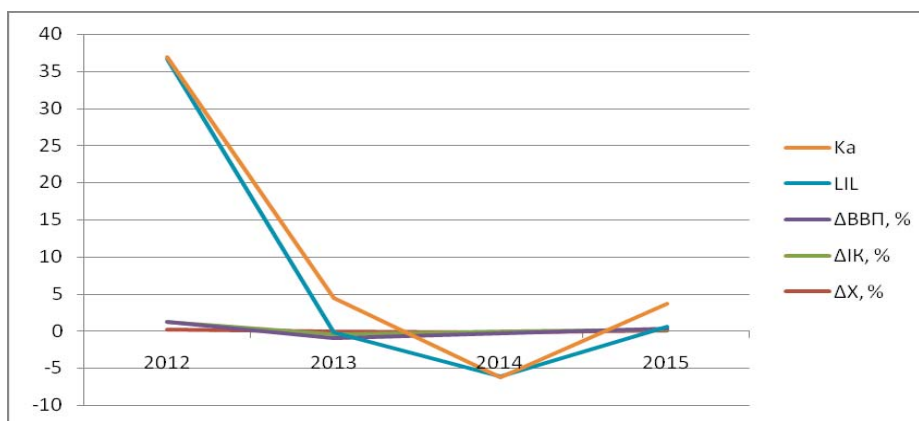

Рис. 2. Вплив інтелектуального капіталу держави на її економіку

Виникає питання: що робити з кризою в державі, якщо проблеми країни більшою мірою залежать від зовнішніх факторів глобального ринку. Починаючи з 1988 р. з'являються серйозні кризові ситуації: спочатку криза ринку нерухомості в США, потім хвильова рецесія

європейської економіки, а тепер ми на порозі боротьби за ринки збуту енергоносіїв. Усе це призводить до різкого падіння інвестиційних можливостей економік світу при наявності та накопиченні залишкових коштів, що не задіяні на розвиток бізнесу.

Доречно зазначити, що однією з проблем кризових ситуацій є їх раннє виявлення або прогнозування.

Отже, Україна має економіку, що розвивається, але не має своєї економічної стратегії за наявності впливу економічних і політичних зовнішніх та внутрішніх загроз і обмежень:

1. Низький рівень відкритості економік світу щодо економіки України й навпаки.
2. Низькі норма віддачі людського капіталу й темпи його приросту, ціна на який формується на ринку праці (звідси нескінченні кризові явища в українській економіці протягом десятиліття або, іншими словами, розвиток інфляційних процесів через незбалансованість фінансів і некомпетентність уряду у сфері виробництва, його інноваційного розвитку).
3. Високі процентні ставки відносно низьких світових.
4. Високі інфляційні показники відносно низьких світових.
5. Тіньова економіка та відтік капіталу, в тому числі інтелектуального, високі борги й урядові витрати, а отже – високий дефіцит бюджету (близько 70 млрд грн), збитки державних банків (близько 25 млрд грн), НАК “Нафтогаз” (близько 25 млрд грн), Укрзалізниця, некомпенсований ПДВ тощо – близько 150 млрд грн, а також тіньова економіка та її схеми пограбування капіталу – далеко за 200 млрд грн.
6. Як правило, НБУ та уряд покриває гривневою емісією й випуском облігацій борги, збитки через девальвацію гривні та інфляцію.
7. Заморожений фондовий та валютний ринок – “охолоджена” економіка.
8. Високі процентні ставки депозитних сертифікатів НБУ, обмеження операцій з валютою, які не дають можливості КБ акумулювати вільні кошти – як у гривнях, так і в доларовому еквіваленті, звідси – продовження “охолодження” економіки.
9. Великі ризики банківської системи, недовіра населення через неналежний менеджмент у фінансово-кредитній та монетарній політиці, який пов’язаний з недостатнім рівнем задіяного людського капіталу в цій сфері економіки.
10. Коливання платіжного балансу в експортно-імпортній політиці, що пов’язано не тільки зі зниженням цін на основну експортну продукцію, а й відсутністю цільових дотацій виробникам, залежить насамперед від якісної стратегії (людський фактор) залучення інвестицій в інноваційну продукцію та розширення напрямів розвитку економіки.
11. Низька ліквідність інноваційного потенціалу, яка залежить, по-перше, від його структури, по-друге, від обсягу й структури людського, організаційного та споживчого капі-

талу економіки. Результатом процесу перетворення інноваційного потенціалу в додаткову додану вартість є використання інтелектуального капіталу. Отже, низькі темпи приросту й неякісне використання інтелектуального капіталу нівелюють реформаторські дії уряду щодо виходу з кризи.

12. Безробіття, низька ділова активність, пов’язана з несвочасним регулюванням пропозиції грошової бази та зниженням облікової ставки, а також з більшістю факторів, зазначених вище, які призводять до “охолодження” економіки.
13. Низька якість прогнозних моделей макроекономічних процесів у державних структурах влади, які мають низьку адекватність щодо реальних процесів в економіці та недостатньо точно моделюють можливі ситуації її розвитку з урахуванням можливих ризиків.

IV. Висновки

Отже, для усунення кризових ситуацій в економіці необхідно насамперед підвищити рівень людського капіталу держави та зробити його витрачання раціональним для використання за основними стратегічними напрямками підвищення попиту й пропозиції на продукцію та послуги для населення на внутрішньому й зовнішньому ринках. При цьому, використовуючи такі інструменти державного впливу на рівень відкритості економіки, необхідно: зменшити рівень тіньової економіки та відтік капіталу, в тому числі інтелектуального, урядових витрат, дефіциту бюджету; застосувати дієву політику преференцій українським виробникам (пільговий режим, митна політика), спростити умови ведення бізнесу, реформувати оподаткування; зменшити нетарифні перешкоди: система ліцензування, встановлення стандартів якості; забезпечити відкритість руху фінансового капіталу, залучити іноземні інвестиції для підвищення інноваційного потенціалу, виконавши попередні умови; створити умови оптимальної зайнятості на ринку праці, вдосконалити міграційну політику, встановити вільний рух трудових ресурсів; мотивувати мобілізацію вільних коштів населення в державні програми й фінансування захисту країни (облігації тощо).

Список використаної літератури

1. Орловська О. В. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки та шляхи подолання / О. В. Орловська // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.2. – С. 197–202.
2. Порожня В. М. Інтелектуальний капітал економічного зростання : навч. посіб. / В. М. Порожня. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 696 с.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2016.

Порохня В. М. Инструменты государственного влияния на макроэкономическое положение экономики Украины

В статье обосновано, каким должен быть интеллектуальный (организационный, потребительский, человеческий) капитал экономики в каждый период времени, чтобы, учитывая соответствующие изменения потребительского капитала, обеспечить выход из кризиса или максимальные темпы экономического развития, которые определены соответствующей стратегией.

Ключевые слова: кризис экономики, макроэкономика, интеллектуальный капитал, анализ, угрозы, ограничения.

Porokhnya V. Instruments of State Impact on the Macroeconomic Situation of the Economy of Ukraine

The study substantiated, what should be the intellectual (organization, consumption, human) capital of the economy in each period of time to considering appropriate changes in consumer capital, provide a way out of the crisis or the maximum rate of economic development, as defined by the appropriate strategy.

Priorities eliminate the crisis in the economy is to increase human capital and its state spending for the skillful use of the key strategic areas of increasing supply and demand for products and services to the public on domestic and foreign markets. Thus, using instruments of state influence on the level of openness of the economy: reduce the level of shadow economy and capital flight, including intellectual, government spending, the budget deficit; apply an effective policy of domestic preferences (preferential, customs policy) to simplify the business environment, reform of taxation; reduce non-tariff barriers, licensing system, establishing quality standards; create openness movement of financial capital, attract foreign investment to improve the innovative capacity, fulfilled the conditions precedent; create optimum conditions of employment in the labor market to improve migration policy, establish the free movement of labor; motivate the mobilization of free funds of population to state funding programs and protect the country from the enemy (bonds, etc.).

Key words: crisis economics, macroeconomics, intellectual capital, analysis, threats, restrictions.